

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

GUATEMALA - Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer: situationen per den 31 december 2019

I. SAMMANFATTNING

Guatemala har ett demokratiskt styrelseskick och fri- och rättigheter garanteras av konstitutionen. I praktiken finns emellertid begränsningar vad gäller åtnjutande av de mänskliga rättigheterna. Situationen vad gäller de mänskliga rättigheterna, demokratin och rättsstatens principer försämrades systematiskt under 2018 och 2019. Omfattande korruption och straffrihet har bidragit till ett lågt medborgerligt förtroende för staten och de offentliga institutionerna.

Trots framsteg under senare år finns fortsatt stora brister gällande efterlevnad av rättsstatens principer. Ett politiserat rättsväsende, höga våldsnivåer och en betydande grad av straffrihet visar på bristande rättssäkerhet. Informella maktgrupper, även illegala sådana, besitter ett stort inflytande inom statsapparaten, inklusive rättsväsendet. Grupperingarna undergräver försök från företrädare för politiska partier, rättsväsende och civilsamhälle att stärka landets institutioner.

Utsattheten för domare, åklagare och människorättsförsvarare är fortsatt utbredd. Godtyckliga frihetsberövanden förekommer, bland annat av urfolk, försvarare av miljö- och markrättigheter samt journalister. Det omfattande våldet återspeglar otillräckliga åtgärder från statens sida för att förhindra och lagföra brottsliga handlingar.

Regeringen avslutade 2019 samarbetet med den Internationella Kommissionen mot Straffrihet i Guatemala (CICIG). Kommissionen har under mer än ett decennium spelat en central roll i landets arbete för att

stärka rättsstaten och de demokratiska institutionerna. Stora framsteg har gjorts i kampen mot straffrihet.

President-, kongress- och kommunvalen 2019 gick mestadels fredligt till, men präglades av domstolsbeslut att utesluta presidentkandidater på tveksamma grunder. Våld i anslutning till valen skedde i begränsad utsträckning.

Guatemala rankas i Internationella fackliga samorganisationens (ITUC) som ett av de tio värsta länderna vad gäller arbetares åtnjutande av fackliga rättigheter. Det har återkommande hänt att fackföreningsledare har mördats. Situationen i landets fängelser är mycket allvarlig med svåra förhållanden och överbeläggningar. En stor andel av de intagna hålls häktade långa perioder utan domstolsförhandlingar eller förblir frihetsberövade även efter de avtjänat sitt straff.

Den politiska retoriken mot kvinnorrättsförsvarare och hbtq-personer är fortsatt hård. Kvinnor samt flickor och pojkar utsätts för omfattande våld i nära relationer. Könsstereotypa föreställningar genomsyrar samhället och främjande av sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) ifrågasätts öppet av makthavare, politiker samt grupper inom civilsamhället.

Barn omhändertas på institutioner under bristfälliga förhållanden, ofta på grunder som snarare kan hänföras till fattigdom än andra skyddsbehov.

Det guatemalanska samhället präglas av en strukturell ekonomisk och social ojämlikhet som medför brister i befolkningens åtnjutande av de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna. Offentliga institutioner är underfinansierade och svaga. Grundläggande samhällsservice som utbildning och sjukvård når i lägre utsträckning befolkningen på landsbygden. Särskilt utsatta är landets urfolk, maya och xinka, samt garífuna, vilka utgör drygt 40 procent av befolkningen. De har sämre tillgång till utbildning och hälsa, vilket bland annat märks genom höga nivåer av undernärda barn. Urfolk utsätts systematiskt för diskriminering.

II. RÄTTSSTATENS PRINCIPER

Den guatemalanska konstitutionen garanterar rättsväsendets oberoende. Kongressen utser domare till högsta domstolen, appellationsdomstolar och valmyndigheten utifrån listor framtagna av nomineringskommittéerna.

Presidenten utser riksåklagaren utifrån förslag av en nomineringskommitté. Rättsväsendet är dock politiserat och utnämningarna baseras ofta på politiska och ekonomiska intressen snarare än på meriter och kompetens. Interamerikanska kommissionen för mänskliga rättigheter (CIDH) har riktat kritik mot Guatemala och anför att systemet varken är förutsägbart eller transparent.

Förtroendet för rättssystemet ökade under ett par år till följd av arbetet mot korruption och straffrihet under ledning av Guatemalas Riksåklagarämbete i samarbete med den internationella kommissionen mot straffrihet i Guatemala (CICIG). Regeringen beslutade dock den 7 januari 2019 att unilateralt dra sig ur avtalet som etablerade CICIG, vilket innebar att kommissionens mandat inte förlängdes bortom september 2019.

Trots framsteg uppvisar statsförvaltningen fortsatt stora brister. Med ett skatteuttag som uppgår till mindre än tio procent av landets BNP och en omfattande korruption inom redan svaga institutioner räcker resurserna inte till. Informella maktgrupper, även illegala sådana har ett stort inflytande inom statsapparaten, inklusive rättsväsendet.

I augusti 2019 tillsattes nomineringskommittéer för att utse 13 nya domare till Högsta domstolen och 135 nya domare till landets appellationsdomstolar. Den 16 september beslutade dock landets konstitutionsdomstol att suspendera tillsättningsprocessen och beordrade nomineringskommittéerna att göra om processen sedan transparensen i det initiala förfarandet starkt ifrågasatts., av såväl oppositionen, civilsamhället och det internationella samfundet.

Guatemala saknar konkurrenslagstiftning och kongressen har ännu inte godkänt ett befintligt lagförslag på området. Korruption och ineffektiv administration inom bland annat tullväsendet utgör begränsningar för det privata näringslivet.

Enligt lag har guatemalanska medborgare rätt att ta del av offentliga handlingar. Dock begränsas denna rättighet av utbredd användning av sekretess.

Rättssäkerhet

Det guatemalanska rättsväsendets bristande effektivitet resulterar i utdragna häktningstider och långsam rättskipning. Finansieringen av rättsväsendet är otillräcklig. Åtalade har rätt till privat eller offentligt rättsligt ombud, men bristen på offentliga ombud som kan förses av staten utgör en flaskhals. Det finns en möjlighet att pröva huruvida en domstolsprocess sker i enlighet med gällande författning och processlagstiftning. Denna möjlighet, *amparo*, kan tillämpas under pågående domstolsprocess och eventuella processfel kan överklagas hela vägen upp till konstitutionsdomstolen. Det förekommer att möjligheten missbrukas för att förhåla rättsprocesser.

Personer från landets urfolk diskrimineras i hög grad inom rättssystemet, enligt FN:s kontor för mänskliga rättigheter (OHCHR). Enligt organisationen är urfolksledare den grupp av människorättsförsvarare som är mest utsatta för godtyckliga frihetsberövanden och åtal. Det finns en särskild enhet inom åklagarmyndigheten för ärenden som rör urfolk med interna riktlinjer om urfolks rätt till rättvisa. Vissa åtgärder har också vidtagits för att överbrygga språkliga hinder.

Straffrihet och ansvarsutkrävande

Straffriheten överstiger 90 procent för de flesta brott, enligt det integrerade rättssystemet (*El Sistema Integrado de Justicia, SIJ*), en mekanism avsedd att ge specialiserad rådgivning inom rättsväsendet och minska nivåerna av straffrihet i Guatemala. Det tekniska stöd som CICIG gav riksåklagarämbetet under de tolv år som kommissionen verkade i landet möjliggjorde stora framsteg i kampen mot straffrihet och bidrog till att montera ner maktstrukturer i kriminella miljöer. Mellan 2007 och 2019 bistod CICIG vid åtal i över 120 fall mot 660 personer, inklusive flera högprofilfall. CICIG utredde över 70 komplexa kriminella strukturer vilket resulterade i fler än 400 fällande domar. I slutet av 2019 satt två före detta presidenter, Otto Pérez Molina och Álvaro Colom i husarrest, häktade för korruptionsbrott. Under 2018 och 2019 har utredningar påvisat korruptionsskopplingar mellan det privata näringslivet och politiska partier genom illegal partifinansiering.

De höga korruptionsnivåerna inom rättsväsendet möjliggör infiltration för strukturer med kopplingar till den organiserade brottsligheten. Tjänstemän inom rättsväsendet mottar ofta hot och trakasserier Enligt FN ökade under 2019 hoten mot domare, advokater och åklagare; i synnerhet mot de som

samarbetar med landets särskilda åklagarkammare mot straffrihet (FECI) vilka haft ett nära samarbete med CICIG, samt åklagarkammaren för brott mot de mänskliga rättigheterna och domare i högriskfall.

I *Transparency Internationals* index över upplevd korruption år 2018 placerar sig Guatemala på plats 144 av 180 länder. På *World Justice Projects* rättsstatsindex för 2019 befinner sig Guatemala på plats 96 av 126 länder.

Parlamentsledamöter, ministrar, borgmästare och andra beslutsfattare åtnjuter åtalsimmunitet. Denna immunitet finns för att skydda politiskt valda från påtryckningar, men missbruk för att begå brott utan att riskera straff förekommer enligt CICIG.

Interamerikanska domstolen för mänskliga rättigheter har vid upprepade tillfällen fällt Guatemala för brott mot den amerikanska konventionen om de mänskliga rättigheterna. De flesta av dessa fall rör kränkningar under den interna väpnade konflikten 1960–1996. 2019 arresterades generalen Luis Mendoza som anklagas för folkmord och brott mot mänskligheten mot Maya Ixil folket under åren 1982–83. I oktober 2019 påbörjades upptagning av vittnesmål i ytterligare ett fall där militärbefäl under Romeo Lucas Garcias regering (1978–1982) Benedicto Lucas Garcia, Manuel Antonio Callejas y Callejas och César Octavio Norguera Argueta står åtalade för folkmord och brott mot mänskligheten. Garcia och Callejas y Callejas är redan dömda för brott mot mänskligheten, sexuellt våld och tvångsförsvinnande.

Under 2018 och 2019 diskuterades i kongressen ett lagförslag som syftade till att ändra landets försoningslag och som skulle innebära, om det verkställdes, amnesti för samtliga brott begångna under den väpnade konflikten.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Guatemalas historia präglas av statskupper, militärdiktaturer, och diskriminering samt en lång intern väpnad konflikt som krävde över 200 000 människors liv. Sedan 1995 har Guatemala haft folkvalda presidenter och sedan 1996 fred, men landet tampas med utmaningar i form av höga våldsnivåer, korruption och straffrihet.

Landet är en republik och presidenten är stats- och regeringschef samt överbefälhavare. Presidentval genomförs vart fjärde år och presidenten kan inte ställa upp för omval. Den lagstiftande makten ligger hos kongressen vars 160 ledamöter utses i allmänna val vart fjärde år samtidigt som presidentvalet. Parlamentet har en kammare och valsystemet är proportionellt.

De senaste allmänna valen till presidentämbetet och kongressen hölls i juni 2019. Alejandro Giammattei från det konservativa partiet *Vamos* blev utnämnd till segrare i presidentvalet efter en andra valomgång i augusti.

OHCHR:s kontor i Guatemala och valobservatörer från EU:s tekniska valövervakningsmission, Organisationen för Amerikanska Stater (OAS) och den enskilda organisationen *Mirador Electoral* rapporterade att valet generellt gick lugnt och fredligt till. Valövervakarna dokumenterade dock fall av tvång och påtryckning att rösta, inklusive röstköp, hot mot funktionärer, samt upplopp som förhindrade rösträkningen. Förekomsten av våld ledde till att fem kommunval behövdes göras om. I en kommun gick omvalet inte att genomföra då ingen vågade arbeta inom valadministrationen. OAS valobservatörer vittnade om säkerhetsproblem i de lokala borgmästarvalen. Sju personer mördades och OAS rapporterade även om ett antal beväpnade grupper som försökt påverka valutgången.

Guatemalanska medborgare över 18 år, ostraffade och inte tillhör militären har enligt konstitutionen rätt att rösta. För att kunna rösta måste förstagångsväljare registrera sig i röstlängden senast tre månader före valet. Valen 2019 var det första under de nya vallagar antagna 2016 och som bland annat reglerar finansiering av valkampanjer, tilldelning av mediautrymme, inför begränsningar för kongressledamöters möjligheter att byta parti under pågående mandatperiod samt möjliggör för utlandsröstning. Valdeltagandet minskade i jämförelse med valen 2015.

De politiska partierna har generellt kort livslängd och svag ideologisk förankring. Sedan demokratiska val infördes har varje presidentval inneburit att ett nytt parti fått makten. Kongressledamöters frekventa partibyten, inte sällan till följd av ekonomiska incitament, har ytterligare försvagat partierna och reducerat möjligheterna för en fungerande opposition. 2016 till 2019 presenterade CICIG ett antal utredningar om illegal finansiering av de tre

senaste regeringspartierna. Även finansiering av partier från organiserad brottslighet påvisades.

Den kvinnliga representationen i låg i landets folkvalda organ. Två av 14 ministrar i regeringen är kvinnor. Av de 160 ledamöter som röstades in i kongressen för perioden 2020–2024 är 31 kvinnor, och av de 440 borgmästare som valdes är elva kvinnor. 35 av 160 kongressledamöter. En av 14 ministrar identifierar sig som tillhörande ett urfolk.

Enligt *Latinobarómetros* attitydmätning har guatemalanerna generellt lågt förtroende för demokratin som styrelseskick. *Freedom House* kategoriserar Guatemala som ”partly free” i sitt *Freedom in the World-index* för år 2019. Interamerikanska kommissionen för mänskliga rättigheter rapporterar att den omfattande korrruptionen och höga våldsnivån hotar den ekonomiska och demokratiska utvecklingen.

Det civila samhällets utrymme

Civilsamhället verkar fritt enligt lag. Guatemalas juridiska ramverk tillåter deltagande av civilsamhället i politiska processer och det finns mekanismer för dialog mellan staten och samhället på olika nivåer i samhället.

Flera grupper av urfolk har organiserat sig för att öka sitt politiska deltagande samt för att skydda sina språk, traditioner och naturresurser. Myndigheterna erkänner dock inte alltid urfolkens traditionella organisationsformer vilket begränsar urfolkens möjlighet att delta i de plattformar som finns för dialog mellan statliga myndigheter och civilsamhället.

Sedan de folkliga protesterna mot den korrupsionsanklagade regeringen 2015 har mobiliseringen av nya sociala rörelser avstannat. Demonstrationer förekommer men med betydligt färre deltagare och utan större genomslag. Under 2019 har kongressen debatterat ett nytt lagförslag om att begränsa civilsamhällesorganisationers möjligheter att ta emot finansiering från utlandet.

Organisationen *Unidad de Protección a Defensoras y Defensores de Derechos Humanos*, en organisation för skydd och stöd till människorättsförsvarare, registrerade 395 attacker på människorättsförsvarare under 2019. Majoriteten av attackerna var riktade mot försvarare av urfolks rättigheter och mark- och

naturresursrättigheter, kvinnliga människorättsförfvarare, hbtq-personer samt journalister. Vid slutet av november 2019 rapporterade *Unidad de Protección a Defensoras y Defensores de Derechos Humanos* att 16 människorättsförfvarare hade mördats under året, varav majoriteten arbetade med försvar av landrättigheter. Systematisk kriminalisering av människorättsförfvarare förekommer. Den vanligaste åtalspunkten var ”grovt olaga intrång” inom ramen för pågående landkonflikter. Utsatta människorättsförfvarare har enligt lag rätt till visst personskydd, exempelvis livvakter och polisbevakning. I vissa fall implementeras dock skyddsåtgärderna inte och i andra fall är de bristfälliga.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Mordfrekvensen var 2019 enligt officiell statistik 21,5 mord per 100 000 invånare, vilket var en minskning jämfört med tidigare. Hälften av alla offer var mellan 13 och 29 år, enligt uppgifter från OHCHR. Den höga frekvensen av mord på unga beror bland annat på omfattande gängkriminalitet (*maras*). Eldvapen var fortsatt den främsta orsaken till våldsam död och användes i 69 procent av alla mord.

Det finns inga rapporter om politiskt motiverade tvångsförsvinnanden 2019. Rättsprocesser pågår om tvångsförsvinnanden under den interna väpnade konflikten 1960–1996 under vilken 40 000 människor uppskattas ha försvunnit enligt Guatemalas kommission för historiskt förtydligande, ”Sanningskommissionen” 1999.

Fängelsesystemet präglas av säkerhetsbrister, bristande sanitära förhållanden, omfattande förekomst av vapen och narkotika, brist på utbildad personal och avsaknad av rehabiliteringsprogram. Fängelserna har kapacitet för sammanlagt cirka 6 800 fångar men 2019 hyste de 24 982, enligt officiella uppgifter. 91 procent av de intagna är män. Häktade personer blandas med personer som avtjänar fängelsestraff, och häktningstiderna är i regel längre än de av lagen stipulerade tiderna. Fler än hälften av de frihetsberövade väntar på rättegång.

Tortyr är förbjudet enligt nationell lag. Dock rapporterar OHCHR och civilsamhällsorganisationer att såväl militären, polisen och de privata säkerhetsbolagen har utövat tortyr.

Dödsstraff

Guatemalas konstitution tillåter dödstraff, men konstitutionsdomstolen har beslutat att dödsstraff är oförenligt med landets internationella åtaganden. Den senaste avrättningen skedde år 2000. Samma år avskaffades den tidigare möjligheten för dödsdömda att beviljas nåd. Sedan februari 2012 finns inga dödsdömda fångar.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Godtyckliga frihetsberövanden är förbjudet enligt lag. Beslut från domare eller åklagare krävs för anhållande, såvida inte en person ertappas under pågående brott. Enligt gällande bestämmelser ska grunderna för ett frihetsberövande presenteras för en domare inom sex timmar och domaren ska inom 24 timmar besluta huruvida häktning ska ske. Lagen stipulerar en tremånaders tidsfrist för frihetsberövande i väntan på rättegång. I praktiken överskrids de angivna tidsgränserna, ofta på grund av att nödvändiga domstolsbeslut inte utfärdas i tid. Militären används för polisiära sysslor, särskilt i områden där tillfälliga undantagstillstånd införts. Det finns cirka 150 000 privata säkerhetsvakter i landet vilket kan jämföras med 30 000 poliser. Staten har bristande kontroll över de privata säkerhetsbolagen.

Det förekommer även att ekonomiskt resursstarka personer kidnappas av kriminella grupper mot lösensumma. Utpressning utövad av organiserad brottslighet mot privatpersoner och näringsidkare är vanligt förekommande.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Konstitutionen föreskriver yttrande-, press- och informationsfrihet och staten respekterar i allmänhet dessa friheter. Få tidningar och tv-stationer är emellertid helt oberoende från ekonomiska eller politiska intressen. Själv censur förekommer på grund av rädsla för repressalier, särskilt kopplade till rapportering om korruption, ekonomisk brottslighet eller den narkotikarelaterade organiserade brottsligheten. Guatemala befinner sig på plats 116 av 180 länder i Reportrar utan gränser pressfrihetsindex 2019.

OHCHR rapporterade 2019 att försöken att misskreditera journalisters arbete i Guatemala ökat, bland annat genom förtalskampanjer, spridning av desinformation samt falska konton i sociala medier.

Reportrar utan gränser beskriver klimatet för journalister i Guatemala som hotfullt och präglad av offentliga myndigheters passivitet i att agera i fall av

våld mot journalister. Utgående president Jimmy Morales anses av samma organisation ha utnyttjat sin offentliga plattform för att attackera och underblåsa fientlighet mot pressen.

Reportrar utan gränser har uttryckt oro för antalet mord på journalister i Guatemala. Ombudsmannens kontor för mänskliga rättigheter rapporterar att 17 journalister har mördats mellan 2015 och 2019.

Ett fåtal ägare kontrollerar merparten av medierna, samtidigt som den ökade digitaliseringen av media har bidragit till att öka mångfalden i utbudet. Lokala radiokanaler på flera olika språk spelar en viktig roll i att tillgodose tillgången på information på landsbygden och för icke spansktalande.

Rätten till mötes- och föreningsfrihet

Guatemalas konstitution garanterar förenings- och församlingsfrihet, men hinder förekommer i praktiken. I februari 2019 uttryckte ILO återigen sin oro över landets tillämpning av konvention nr. 87 om föreningsfrihet, särskilt i tre avseenden: våld mot fackföreningsledare och medlemmar, juridiska svårigheter att organisera sig, samt svårigheter med registreringen av fackföreningar.

Religions- och övertygelsefrihet

Religionsfriheten föreskrivs i författningen och respekteras i allmänhet. Religion har ett betydande inflytande i landet. De största religiösa grupperna är kristna katoliker, evangelikala samt i mindre omfattning lutheraner. Den kristna tron tillämpas ofta i kombination med traditionella maya-religiösa traditioner. Det finns även mindre judiska och muslimska församlingar.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Fackliga rättigheter och relaterade frågor

Guatemala rankas i Internationella fackliga samorganisationens (ITUC) *Global Rights Index* som en av de tio värsta länderna för arbetares åtnjutande av fackliga rättigheter. Under 2018 mördades fyra fackliga företrädare och 90 har mördats sedan 2004. Låga inkomster och brist på drägliga och anständiga arbetsvillkor präglar arbetsmarknaden. ILO beräknar att cirka 70 procent av arbetskraften har informella anställningar.

Guatemala har ratificerat samtliga av ILO:s åtta kärnkonventioner. Dock har ILO upprepade gånger uttryckt oro över att efterlevnaden av konventionerna är otillräcklig. ILO har rekommenderat att regeringen skärper sin kontroll för att garantera de grundläggande fackliga rättigheterna i monteringsfabriker (*maquilas*), som är undantagna den nationella skattelagstiftningen.

Arbetsmarknadslagstiftningen ger löntagarna, inklusive offentliganställda, rätt att bilda och ansluta sig till fackföreningar som kan förhandla om kollektivavtal om de representerar över 25 procent av ett företags anställda. För att kunna bli vald till fackföreningsledare krävs guatemalanskt medborgarskap och anställning på den arbetsplats man representerar. Det förekommer att privata arbetsgivare (främst inom *maquilas* och jordbrukssektorn) genom hot, våld och avskedanden motarbetar och förhindrar det fackliga arbetet.

Den lagstadgade minimilönen varierar för olika sektorer men ligger 2019 på mellan 2 758 och 2 992 quetzales (cirka 3 380–3 660 kr), enligt Arbetsmarknadsministeriet. Medelinkomsten varierar stort mellan landsbygd och städer, samt mellan olika grupper. Inkomsterna är betydligt lägre på landsbygden, för personer från urfolken, samt för kvinnor.

2019 arbetade närmare en miljon människor som dagavlönade inom jordbrukssektorn i Guatemala. En stor majoritet av dem tillhörde urfolken och endast 13 procent omfattades av socialförsäkringssystemet. Genomsnittsinkomsten hos de dagavlönade uppgick 2019 till 39 procent av den lagstadgade minimilönen för jordbruksarbetare.

Tvångsarbete förekommer och drabbar främst urfolk. Interamerikanska kommissionen för mänskliga rättigheter har uttryckt oro över att så kallade *mozos colonos*, familjer som i många generationer bott och arbetat på gårdar och får mycket låg lön, eller endast uppehälle, i princip är livegna. Dessa arbetare "ärvs" ofta tillsammans med jorden.

Barnarbete förekommer och flickor som arbetar är mer utsatta än pojkar. Det är vanligt att flickor från landsbygden, ofta från urfolk, jobbar som hushållsanställda hos familjer i städerna. De löper stor risk att bli utsatta för sexuella övergrepp.

Ett antal företag bedriver omfattande projekt inom vattenkraft och gruvnäring. Denna verksamhet sker ofta på mark som historiskt brukats av urfolk och detta har lett till protester, konflikter och rättsprocesser. *Amnesty International* menade att situationen för försvarare av mark- och naturresursrättigheter fortsatt försämrades under 2019. Miljöpåverkan och konkurrens om naturresurser ligger till grund för runt 1 500 pågående konflikter mellan företag och lokalsamhällen i landet.

Statens förmåga att reglera och hantera konflikter mellan företag och lokalbefolkning är mycket bristfällig. 2019 genomförde staten tio avhysningar av lokalbefolkningen, vilket lämnade fler än 210 familjer utan mark, uppehälle eller tillgång till sjukvård och skola.

Rätten till bästa uppnåeliga fysiska och mentala hälsa

Konstitutionen garanterar rätten till hälsa utan diskriminering. Hälso- och sjukvården lider dock av allvarliga resursbrister och tillgången är framförallt koncentrerad till städerna. Åklagarämbetet och CICIG har rapporterat att korruptionen inom hälso- och sjukvårdssektorn är hög och att den allvarligt har påverkat åtnjutande av rätten till hälsa. Avsaknaden av mediciner och utrustning på sjukvårdsinrättningar är omfattande. Enligt WHO hade Guatemala 2018 endast 3,5 läkare per tiotusen invånare, långt ifrån den miniminivå på 25 läkare per tiotusen invånare som WHO rekommenderar. Kostnaden för läkemedel är mycket hög i förhållande till medelinkomsten.

Medellivslängden uppgick 2019 till 71 år för män och 77 år för kvinnor. Urfolk har i genomsnitt kortare medellivslängd än övriga befolkningen.

Kvinnor, särskilt de som tillhör urfolken, har sämre tillgång till samhällsservice än män, inte minst vad gäller tillgången till hälsovård. Tillgången till sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter är särskilt begränsad. Mödradödligheten uppgick till 95 per 100 000 levande födda barn 2017. En betydande andel av mödradödsfallen härrör från illegala aborter. Aborter är förbjudna förutom vid fara för moderns liv. 63 procent av alla födslar sker med hjälp av medicinsk personal. Spädbarnsdödligheten uppgick 2018 till 22 per 1 000 levande födda, enligt FN:s befolkningsfond (UNFPA) Dödligheten hos barn under fem år var 26 per 1 000 levande födda enligt Unicef.

Guatemala har den högsta frekvensen av kronisk undernäring i Latinamerika och den fjärde högsta i världen, enligt World Food Program. FN:s utvecklingsprogram (UNDP) beräknar att 46 procent av barnen under fem år är kroniskt undernärda. På landsbygden och bland urfolken är andelen undernärda barn ofta högre än 70 procent.

Rätten till utbildning

Rätten till kostnadsfri primär- och sekundärutbildning stipuleras i lag. Trots detta befinner sig 1,8 miljoner barn och ungdomar mellan 10 och 19 år utanför skolsystemet, enligt Unicef. De statliga utgifterna för utbildningssektorn de senaste tio åren uppgår till cirka tre procent av BNP. Det är en av de lägsta nivåerna i Latinamerika och påverkar utbildningskvaliteten i den allmänna skolan. Kostnader för undervisningsmaterial och skoluniformer bidrar därtill i praktiken till att många barn som lever i fattigdom nekats utbildning.

Enligt konstitutionen är skolan skyldig att erbjuda tvåspråkig undervisning i de områden som har en hög andel urfolk. I praktiken erbjuds dock inte undervisning på samtliga urfolksspråk. På landsbygden saknas resurser för att garantera alla barn en skolplats.

Guatemalaner äldre än 25 år har i genomsnitt 5,6 år skolår bakom sig. Lägst utbildning har flickor från urfolken, som i genomsnitt bara gått tre år i skolan, enligt Unicef. 78 procent av alla kvinnor kan läsa och skriva, medan motsvarande andel för män är 85 procent.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Guatemala är ett av de mest ekonomiskt ojämlika länderna i Latinamerika. Guatemala placerar sig på plats 126 av 188 länder i UNDP:s index för mänsklig utveckling 2018. Trots att Guatemala är ett medelinkomstland räknat i BNP per capita (4 617 dollar per capita 2019 enligt IMF) lever 59 procent under den nationella fattigdomsgränsen och nästan en fjärdedel lever i extrem fattigdom. För personer som tillhör urfolken är denna siffra högre; 72 procent beräknas leva under den nationella fattigdomsgränsen.

Guatemala är mycket sårbart för naturkatastrofer. I juni 2018 omkom enligt officiella siffror 194 personer när vulkanen *El Fuego* fick ett kraftigt utbrott. Organisationerna som bistod den drabbade befolkningen angav att siffran över sakade uppgick till tusentals.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Jämställdhet mellan könen är föreskriven i konstitutionen, men könsstereotypa föreställningar genomsyrar det guatemalanska samhället. Andelen kvinnor på arbetsmarknaden understiger 30 procent, och kvinnor tjänar i snitt endast 67 procent av motsvarande lön för män. Över 80 procent av arbetande kvinnor återfinns inom lågproduktivitetsjobb samt i informella anställningar, såsom hushållsarbete. Kvinnors politiska representation är låg.

Särskilt utsatta grupper är kvinnor som tillhör urfolken, hushållsanställda eller inom jordbrukssektorn samt kvinnor som arbetar inom *maquila*-industrin (monteringsfabriker). Människorättsorganisationer har rapporterat att sexuellt ofredande är utbrett på arbetsplatser där en stor del av de anställda är kvinnor, likaså inom polisen. Guatemalansk lag förbjuder inte sexuella trakasserier.

Våld mot kvinnor i nära relationer är utbrett. Enligt den senaste tillgängliga informationen från UNDP uppgav 2015 att var femte kvinna mellan 15 och 49 år någon gång har utsatts för våld av en partner och sju procent har upplevt sexuellt våld. Dock bedöms mörkertalet vara stort, särskilt vad gäller sexualbrott. Det sociala stigmat är stort och straffriheten för våldsbrott mot kvinnor är närmast total – 97,5 procent under 2018 enligt *El Sistema Integrado de Justicia*. Att sexualbrott är så vanligt förekommande ses som en av anledningarna till det höga antalet graviditeter hos barn. Barngraviditeter, avseende flickor under 14 år, uppgick till 5 133 år 2019. Tonårsgraviditeterna avseende flickor mellan 15 och 19 år ökade och uppgick 2019 till 111 216 graviditeter enligt landets Hälsoministerium. Graviditet hos flickor under 14 år enligt lagen *per definition* resultat av våldtäkt.

Det finns särskilda domstolar för könsrelaterade mord på kvinnor, så kallade *femicidios*, och särskilda enheter inom åklagarmyndigheten för att utreda dessa brott. En ökning av anmälningsfrekvensen kan noteras men under 2016–17

utreddes endast 14 procent av alla anmälda fall av sexuellt våld och endast 7 procent av dessa ledde till fällande domar.

Barnets rättigheter

Den lagliga åldern för giftermål är 18 år utan undantag sedan 2018.

Enligt FN:s specialrapportör om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi förekommer handel med barn för sexuella ändamål både i, från och till Guatemala. Specialrapportören uppger att den organiserade brottsligheten rekryterar barn i hög utsträckning. ILO har rekommenderat att regeringen vidtar åtgärder för att minska handel med barn.

Antalet barn som migrerar ensamma till Mexiko och USA har ökat de senaste åren och de är mycket sårbara för övergrepp inklusive sexuellt våld, människohandel och rekrytering av kriminella gäng.

Den ekonomiska och sociala ojämlikheten i samhället gör att flickor, inte minst från urfolk, har mer begränsad tillgång till utbildning och sjukvård jämfört med pojkar. Sexuellt våld riktat mot flickor är vanligt. Flickor som blir gravida tvingas ofta avbryta undervisningen.

Sex- och samlevnadsundervisning ska erbjudas i skolan enligt nationell lagstiftning. Förekomsten av den riktade undervisningen är emellertid bristfällig och en tidigare nationell undersökning visade att få unga använder preventivmedel. Under 2017 förbjöd Högsta domstolen användningen av en manual för sexualundervisning framtagen av ombudsmannen för mänskliga rättigheter då manualen ansågs legitimera abort.

Fullt straffrättsligt ansvar inträder vid 18 års ålder. Barn mellan 13–18 år kan dömas till tvångsvård på ungdomsanstalt. Landets ungdomsfängelser överskrider sin kapacitet med 55 procent, enligt OHCHR, och förhållandena är mycket svåra. En stor andel av de intagna är dömda för brott kopplade till gängkriminalitet (*maras*).

Enligt Unicef bor totalt 5 000 barn på institutioner. Organisationen uppger att grunden för omhändertagande i de flesta fall kan hänföras till fattigdom, sexuellt våld, våld i hemmet samt koppling till kriminella gäng. I mars 2017 omkom 41 flickor i en brand på ett ungdomshem. Händelsen är mycket uppmärksamman och det rättsliga efterspelet fortgår.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

I Guatemala finns 23 officiellt erkända urfolk, däribland maya-, xinka-, samt garífunafolken, och tillsammans utgör de 40 procent av landets befolkning. Skyldigheten att respektera urfolks rättigheter och traditioner stipuleras i lag. I praktiken utgör rasism och diskriminering allvarliga strukturella problem i landet och begränsar urfolkens politiska och ekonomiska inflytande. Urfolkens tillgång till samhällsservice som sjukvård, utbildning, rent vatten och sanitet är betydligt lägre än för den övriga befolkningen. 2019 utfärdade FN:s kommitté för avskaffande av rasdiskriminering (CERD) en observation där de underströk att höga nivåer av ojämlikhet, fattigdom och social exkludering mot urfolk härrörde från utbredd rasism och historisk och strukturell rasdiskriminering av urfolket garífuna.

Guatemala kännetecknas av en mycket ojämlig fördelning av jordbruksresurser och mindre än två procent av jordbruksproducenterna har enligt officiella uppgifter tillgång till mer än 65 procent av landets odlingsbara jord.

Trots att lagstiftningen erkänner kollektivt ägande av mark har urfolks landrättigheter endast fastslagits i ett fåtal rättsfall.

Efterlevnaden av ILO:s konvention nr. 169 om ursprungsfolk och stamfolk i självstyrande länder är bristfällig, inte minst i relation till rätten till konsultationer. Ett flertal exploateringsprojekt för gruvnäring och vattenkraft har erhållit licens utan att berörda urfolk har konsulterats.

Tillgången till andra språk än spanska vad gäller media, officiell information, inom rättssystemet samt skolväsendet är begränsad.

Hbtq-personers åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Lagen förbjuder inte homo- eller bisexualitet eller utlevnad av transidentitet. Lagstiftningen tillåter dock inte samkönade äktenskap eller partnerskap.

Fördomar bland stora delar av befolkningen marginaliserar hbtq-personer. Enligt Interamerikanska kommissionen för mänskliga rättigheter (CIDH), utsätts hbtq-personer i hög grad för hot och attacker. Mord på hbtq-personer förekommer, särskilt utsatta är transpersoner. Under 2019 påträffades nio homosexuella män, två homosexuella kvinnor, en bisexuell

man och sex transsexuella kvinnor mördade. CIDH har tagit emot rapporter från guatemalanska organisationer om att mord på hbtq-personer sällan registreras som hatbrott.

CIDH rapporterar även att många hbtq-personer väljer att emigrera till följd av trakasserier och attacker. Centralamerikanska migranter i allmänhet och hbtq-migranter i synnerhet är extremt sårbara för att utsättas för våld och utpressning.

Hbtq-personer är bland de mest utsatta i fängelserna och utsätts i hög utsträckning för sexuellt och könsbaserat våld. Transkvinnor placeras ofta tillsammans med män i fängelser.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Migrationen från Guatemala är stor. Närmare en tiondel av alla guatemalaner befinner sig utanför landets gränser, varav en stor majoritet i USA. De främsta anledningarna till migrationen är begränsade ekonomiska möjligheter, våld, särskilt kopplat till den organiserade brottsligheten, samt Guatemalas växande roll som transitland för narkotika.

En ökning av antalet deporteringar av guatemalaner från främst USA och Mexiko har skett 2018 och 2019. Enligt officiella siffror deporterades 105 277 personer till Guatemala från USA och Mexiko 2019. FN:s migrationsorganisation IOM uppger att 547 personer per 100 000 invånare i Guatemala är en återvändare från USA eller Mexiko.

Guatemala är även transitland för migranter från grannländerna. Under 2018 beräknas 375 100 migranter ha rest genom landet på väg till USA och Mexiko. Sedan 2018 har flödena ökat, främst i form av ”migrantkaravaner” från Honduras och El Salvador. 2019 dokumenterande OHCHR flera fall av nekad tillgång till asylprocesser samt godtycklig internering, även av barn, under undermåliga förhållanden.

Det ökande antalet deporteringar från USA till Guatemala förklaras till stor del av att länderna 2019 undertecknade ett samarbetsavtal om att definiera Guatemala som ett ”säkert tredjeland”. Avtalet innebär att flyktingar som passerat Guatemala på väg till USA kan skickas tillbaka till Guatemala. Guatemala åtar sig då att behandla deras asylansökningar. Den grupp som huvudsakligen berörs av avtalet är salvadoraner och honduraner som lämnat

sina länder för att ta sig till USA. OHCHR har uttryckt oro för avtalet, givet brister i institutionell, teknisk och finansiell kapacitet i Guatemala vad gäller att garantera asylrätten.

Andelen kvinnliga migranter har ökat de senaste åren och under 2019 beräknas 609 824 kvinnor ha lämnat landet. Även andelen ensamstående barn som migrerar har ökat. Kvinnor, barn och hbtq-personer som migrerar är särskilt utsatt, bland annat för sexuellt och könsbaserat våld. Enligt rapporter från civilsamhällesorganisationen *International Crisis Group* samt FN utsätts migranter för våld, hot och utpressning av organiserade grupper.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Det finns ett nationellt råd för personer med funktionsnedsättning med ansvar att utarbeta, främja, och övervaka implementeringen av lagstiftning gällande deras rättigheter. En nationell handlingsplan med syfte att förbättra situationen för personer med funktionsnedsättning har tagits fram, men implementeringen är svag. Personer med funktionsnedsättning har begränsat tillträde till utbildning, arbete och social service. *Federico Mora National Hospital for Mental Health*, är den enda offentliga vårdgivaren för personer med psykisk sjukdom i Guatemala. Under 2019 rapporterade mänskliga rättighetsorganisationer och media om brister i sjukhusets utrustning och sanitära förhållanden samt bristen på adekvat personal. Media och mänskliga rättighetsorganisationer rapporterade även om att vakter och övrig personal utsatt patienter, främst kvinnor och barn, för misshandel, inklusive fysisk, psykiskt och sexuellt våld.

Ett förslag till genomgripande lagstiftning för att stärka rättigheterna för personer med funktionsnedsättning har legat hos den lagstiftande församlingen sedan 2016.

VII. EXEMPEL PÅ SVENSKT OCH INTERNATIONELLT ARBETE RÖRANDE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER, DEMOKRATI OCH RÄTTSTATENS PRINCIPER I GUATEMALA

Sverige bedriver bilateralt utvecklingssamarbete med Guatemala där demokrati, mänskliga rättigheter och rättsstatens principer utgör kärnan. Samarbetsorganisationer inom utvecklingssamarbetet är FN-organ, lokala och internationella organisationer ur civilsamhället samt statliga institutioner. Regeringens demokratisatsning, som går ut på att Sverige i alla sammanhang

ska stå upp för demokratiska principer, arbeta för att stärka demokratin och uttrycka kritik när den brister, genomförs också i Guatemala.

Sverige finansierade en stor del av den FN-ledda Internationella kommissionen mot straffrihet i Guatemala (CICIG). Svenskt nuvarande stöd syftar till att stärka åklagarmyndighetens förmåga att utreda brott som undergräver den mänskliga säkerheten och göra myndigheten mer tillgänglig för marginaliserade grupper i samhället. Sverige stödjer även arbetet för övergångsrättvisa, bland annat utredning och rättskipning av övergrepp begångna under den interna väpnade konflikten.

Urfolks rättigheter och organisering främjas genom svenskt stöd till urfolksorganisationer och statliga organisationer med ansvar för att garantera och främja deras rättigheter. Sverige stödjer även program för ekonomisk egenmakt för personer som lever i fattigdom.

Sverige genomför en särskild satsning på att stärka respekten för sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter samt hbtq-personers åtnjutande av mänskliga rättigheter, genom program som genomförs av civilsamhällsorganisationer.

Ett antal svenska enskilda organisationer arbetar i Guatemala. Diakonia arbetar främst med demokrati, rättvisa, jämlikhet och urfolks rättigheter, Kristna Fredsrörelsen bedriver en medföljarverksamhet för utsatta försvarare av mänskliga rättigheter samt vittnen i rättegångar om övergångsrättvisa. *We Effect* stödjer kooperativ inom jordbruk och för bostäder. Individuell Människohjälp arbetar med utbildning och kvinnors åtnjutande av mänskliga rättigheter och Svenska Kyrkan ACT arbetar med religionsdialog med lokala samfund.

Sverige arbetar för ökat politiskt deltagande genom stöd till Diakonia och *Netherlands Institute for Multiparty Democracy*, med särskilt fokus på ungdomar.

Sverige ingår i en organiserad arbetsgrupp, *Grupo Filtro*, för uppföljning av hot mot människorättsförsvarare i enlighet med EU:s riktlinjer för människorättsförsvarare. Sverige ingår också i en arbetsgrupp med ambassader och FN-organ för att dela erfarenheter kring arbetet om företagande och mänskliga rättigheter. Inom EU:s biståndsprogram för Guatemala finns stöd för människorättsförsvarare samt insatser mot undernäring.

Det finns 16 FN-organ i Guatemala inklusive ett lokalt kontor för OHCHR. Guatemala har en stående inbjudan till FN:s tematiska specialrapportörer sedan 2001. Både tidigare högkommissarien för mänskliga rättigheter, Zeid Ra'ad Al Hussein och Interamerikanska kommissionen för mänskliga rättigheter besökte landet 2017. Sverige ger ett betydande stöd till OHCHR:s verksamhet i Guatemala.

Guatemala var föremål för FN:s universella granskningsmekanism (UPR) för tredje gången 2017. Sverige lämnade tre rekommendationer; att fullfölja kampen mot straffrihet i samarbete med CICIG, anta en policy till skydd för människorättsförsvarare och att vidta åtgärder mot det höga antalet barngraviteter bland annat genom att säkerställa tillgång till allomfattande sexualundervisning. Guatemala accepterade de två förstnämnda och noterade den sistnämnda.

VIII. RATIFICERING AV CENTRALA KONVENTIONER OM MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)* år 1992. Det tillhörande protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2000. Det tillhörande protokollet om avskaffandet av dödsstraffet har inte ratificerats.

Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)* år 1988. Det tillhörande protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (ICERD)*, ratificerades år 1983.

Konventionen om avskaffandet av all slags diskriminering av kvinnor, *Convention on the Elimination of all forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* år 1982. Det tillhörande protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2002.

Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, *Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)* år 1990. Det tillhörande protokollet om förebyggande av tortyr ratificerades år 2008.

Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* ratificerades år 1990. Det tillhörande protokollet om barns indragning i väpnade konflikter ratificerades år 2002. Det tillhörande protokollet om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2002. Det tillhörande protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Internationella konventionen om skydd för migrantarbetare och deras familjers rättigheter, *International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families (ICRMW)*, ratificerades år 2003.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CPD)* ratificerades år 2009. Det tillhörande protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2009.

Internationella konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances (ICED)* undertecknades år 2007.

1951 års konvention angående flyktingars rättsliga ställning, *Convention Relating to the Status of Refugees (Refugee Convention)* ratificerades år 1983. Det tillhörande protokollet ratificerades år 1983.

Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *Rome Statute of the International Criminal Court (ICC)* ratificerades år 2012.

Regionala instrument

Amerikanska konventionen om de mänskliga rättigheterna, *American Convention on Human Rights*, ratificerades år 1978. Det tillhörande protokollet om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter ratificerades år 2000. Det tillhörande protokollet om avskaffandet av dödsstraffet har inte ratificerats.

Inter-amerikanska konventionen om att förebygga och bestraffa tortyr, *Inter-American Convention to Prevent and Punish Torture*, ratificerades år 1986.

Inter-amerikanska konventionen om att förebygga, bestraffa och eliminera våld mot kvinnor, *Inter-American Convention on the Prevention, Punishment and Eradication of Violence against Women*, ratificerades år 1995.

Erkännande av Interamerikanska domstolens (*IACHR*) jurisdiktion, accepterades år 1987.